

I løbet af 1800-tallet rejste mange, fortrinsvist unge, fra de europæiske lande til Amerika. Først og fremmest til USA, men også Canada, var rejsens og drømmenes mål. Nogle af de udvandrede vides der ikke længere ret meget om. Fx er der den næsten glemte smed, sandsynligvis mormon, der engang i sidste halvdel af 1800-tallet rejste fra Øster Hornum. Det eneste konkrete minde om ham er navnet "Utta-højen" lidt nord for Øster Hornum på vej mod Nibe. Her skulle smeden, som højen må være opkaldt efter, have haft et hus, eller nærmere en slags jordhule, hvor han boede inden han rejste til mormonstaten Utah i det vestlige USA. Om andre udvandrere vides der mere. Carl J. Qvist har for en del år siden skrevet nedenstående om et par af dem.

Drømmen om Amerika

To udvandrerpioner fra Øster Hornum

Carl J. Qvist

Skrevet af Carl J. Qvist, bearbejdet 2007 af Niels Nørgaard Nielsen

Dansk udvandring til Amerika

For ca. 200 år siden levede der kun meget få danskere i Amerika, og de fleste af dem var søfolk og eventyrere. I begyndelsen af 1840 var der omkring et tusinde stykker spredt ud over hele landet. I 1845 grundlagdes den første danske koloni Hartland i Wisconsin. I 1848 indvandrede der omkring 200 og i 1850 var der ca. 2000 danskere.

I de følgende år blev der grundlagt adskillige nybygder i Michigan og Wisconsin. Senere gik strømmen ud til Illinois, Iowa og Minnesotas prærier. Fra 1850 til 1860 kom ca. 4000 danske til Amerika. Deraf var mange mormoner og baptister. I de næste tiår steg indvandringen stadig og særlig efter 1864, da Danmark mistede Sønderjylland. Fra 1860 til 1870 kom ca. 17.000 og fra 1870 til 1880 ca. 32.000. I 1882 kan der opvises det største antal, idet der ankom 11800 danske emigranter.

Omkring 1900 var der i alt indvandret 330.000 danske til Amerika.

Torvet i Racine ca. 1900

De første udvandrede med skibe over Hamborg og Liverpool. Senere sejlede udvandrerskibene fra Larsens Plads¹ i København. Maleren Edvard Petersen malede med dette som motiv et maleri, der nu hænger på Århus museum, og som på udmærket måde angav stemningen inden emigranterne forlod Danmark.

Efter ankomsten til Amerika gik udvandrerstrømmen langs floderne Erie-kanalen og søerne til Racine i Wisconsin eller andre byer langs Michigansøens bred. Her fra spredtes de til de andre stater inde i landet.

Forskellige grupper udvandrere

De to udvandrerpionerer fra Øster Hornum, som jeg vil fortælle om, var min oldemoders broder Jens Sørensen Kragelund og min bedstemoders broder, Kristen Sørensen. De stod hver som en repræsentant for to forskellige grupper af danske emigranter. Den ene gruppe var mormonerne og baptisterne, der rejste af religiøse grunde til Amerika og havde et meget køligt forhold til dem derhjemme og antog snart det engelske sprog. Til denne gruppe hørte Jens Sørensen Kragelund. Den anden gruppe af danske emigranter, her repræsenteret ved Kristen Sørensen, kæmpede for at bevare danskheden og det danske sprog, og de havde jævnlige kontakter med dem derhjemme. Der findes endnu i Amerika mange grundtvigske højskoler, selv om undervisningen nu foregår på engelsk.

¹ Nu om dage er Amaliehaven anlagt på stedet

Jens Sørensen Kragelund og bap­ti­smen

Jens Sørensen Kragelund blev født den 10. juli 1840 i Øster Hornum. Han var søn af gårdmand Søren Jensen Kragelund og hustru Sofie Olesdatter. På grund af svagelighed blev han af sognepræsten i Øster Hornum F. A. Hansen hjemmedøbt og den 14. juli 1840 blev han fremstillet i Øster Hornum kirke.

Otte år efter at Jens Sørensen Kragelund blev født fandt der en livlig baptistisk missionsvirksomhed sted i Øster Hornum. Baptisterne forkastede barnedåben og den kirkelige overlevering til fordel for en strengt bibeltro kristendom. Baptismen var kommet som en trosretning i 1600 tallet fra England til Amerika og herefter tilbage igen et par hundrede år senere. I 1834 dannedes en baptistmenighed i Hamborg, og en jøde ved navn Julius Købner introducerede trosretningen i Danmark ved en større gendåb i Lundesøen ved København i 1839. Blandt de døbte var gravøren og lægprædikanten Peder Mønster, der blev sektens noget omstridte leder her i landet.

I Aalborg fik man en udmærket leder i kommandørsergent Føltved, som i efteråret 1840 sammen med otte andre var blevet døbt af Mønster i Limfjorden. Føltved holdt baptistforsamlinger i Øster Hornum sogn. Husly fik de hos Jens Sørensen Kragelunds forældre og hos snedker Niels Jensen. Pastor F. A. Hansen, som havde døbt Jens Sørensen Kragelund i 1840 fandt situationen kritisk. Sognepræsten bekæmpede baptismen fra prædikestolen og pastor F. A. Hansen opnåede ved husbesøg at Jens Sørensen Kragelunds mor og snedker Niels Jensens søn vendte sig fra de vildfarne lærdomme og om hans fader Søren Jensen Kragelund antog præsten, at konens indflydelse ville afholde ham fra gendåb, skønt han var overbevist om baptismens sandhed.

Jens Sørensen Kragelund rejser til Amerika

Sønnen Jens Sørensen Kragelund blev i den grad overbevist, at han som 14-årig lod sig gendøbe. I 1861 rejste han til Amerika og forandrede sit navn, så at det var lettere at udtale på engelsk. Han kaldte sig J. S. Lunn.

J. S. Lunn tog sammen med andre danske emigranter ophold i Racine ved Micigansøens bred. Medens han boede i Racine blev han medlem af det baptistiske brodersamfund i Raymond, der ikke lå ret langt fra Racine. Menigheden dér blev grundlagt i 1856. Den første dåbshandling J. S. Lunn oplevede, da han kom til Amerika, var i floden ved Raymond bro. Stedet blev brugt til 1905, da et bassin dannedes i kirken. I 1863 besluttede han sammen med andre danske at rejse vestpå. Han skrev herom følgende: "Vognene blev gjort i stand med træbuer overspændt med hvidt sejldug for at beskytte de rejsende mod solens brændende stråler så vel som mod regn og blæst. Studene blev forspændt og rejsen begyndte. Efter nogle ugers eventyrlige færd nåede de til Freeborn Co i Minnesota omtrent 120 miles vest for La Crosse, som ligger ved Mississippifloden. Tanken havde været at fortsætte endnu længere vest på indtil de havde nået så langt, at de kunne få frit land. Men delvis på grund af at de var trætte af rejsen, og delvis af frygt for indianerne, som færdedes i store skarer længere mod vest, standsede karavanen i Freeborn Co. Det var endnu i frisk erindring, hvorledes indianerne i efteråret 1862 mishandlede og dræbte flere hundrede hvide, som havde slået bo i de vestlige countries i Minnesota. Tillige traf de også her flere familier, som kort i forvejen var kommet fra Waushara country i Wisconsin og havde købt land her. Da nu tillige landet var særdeles frugtbart og tiltalte de rejsende meget, så besluttede de at bosætte sig her".

Af de danske der var med karavanen vest på købte tre familier sig her 160 acres land, hvoraf noget var opdyrket og på hvilket der allerede var bygget små nybyggerhytter.

Sammen med de andre danske, der havde købt jord der, besluttede de at kalde landsbyen op efter den første postmester, som hed Clark, for Clark Grove. De efterfølgende emigranter tog med toget til La Crosse og derefter med vogn til Clark Grove, der lå ca. 75 miles syd for St. Paul i Minnesota. Den by som J. S. Lunn kom til var en udpræget nybyggerby. Husene var små og som ofte nedgravet to tredjedel nede i jorden. Avlsredskaberne var langt fra hver mands eje. Hvad den ene havde, lånte den anden. Undertiden kunne en mand gå hen til sin nabo for at låne en økse eller et andet redskab. Naboen kunne ofte være flere km borte.

Efterhånden bedredes forholdene. Bedre huse blev opført, og til sidst blev Clark Grove kirke bygget. Den danske baptistmenighed blev stiftet den 11. oktober 1863. I 1872 blev der holdt en konference i La Crosse i Wisconsin, hvor J. S. Lunn blev valgt til at blive missionær for Minnesota og Iowas menigheder. I 1875 blev J. S. Lunn ordineret og i 1876 blev han præst ved Clark Grove kirke. I bogen om danske i Amerika findes der en udmærket skildring af en gudstjeneste fra et af de sidste år J. S. Lunn var præst ved Clark Grove kirke. Menigheden samledes en sommermorgen ved kirken. Udenfor stod hestene med de mange fjedervogne. Der blev sunget salmer på dansk og oversatte engelske salmer. Der prædiktes på dansk iblandet engelske ord og vendinger. Derefter oplyste præsten, at der var én der ønskede at aflægge vidnesbyrd for menigheden for derefter at blive døbt. Efter gudstjenesten samledes grupperne omkring kirken, hvor søndagsskolen begyndte. Der blev sunget engelske og danske sange og salmer. Derefter blev dagens lektie studeret.

I 1884 blev J. S. Lunn afløst som præst i Clark Grove. En kort tid var han vikar for præsten i Alden, Minnesota. Han bosatte sig, efter at han var holdt op som præst, i Ovatone, Minnesota. Her døde han i 1909, 69 år gammel.

Kristen Sørensen fra "Krogaarden"

Den anden udvandrerpioner var Kristen Sørensen, som blev født den 17. marts 1857 i "Krogaarden"² i Øster Hornum. Han blev døbt den 16. maj 1857 i Øster Hornum kirke. Hans fader var gårdejer Søren Christensen, der den 12. december 1868 overtog gården efter sin moderen, der havde svært ved at følge med tiden. Da Kristen Sørensen moder døde, efter at have taget det trettende barn med i graven, besluttede Kristen Sørensen at søge lykken i Amerika. Han rejste til Amerika i 1879. Pengene til rejsen lånte han i Øster Hornum. Da han havde fået arbejde i de store skove i Michigan, sendte han så snart han kunne pengene tilbage. Hvor mange ville have gjort det på den anden side af "dammen".

Arbejde i Michigans skove

På samme tid som Kristen Sørensen rejste til Amerika tog sønderjyden pastor K. C. Bodholdt derover. Han skrev om arbejdet i Michigans skove følgende:

Når vinteren kom og isen lukkede floderne, og når savmøllerne måtte standse deres virksomhed, drog alle arbejdsdygtige mænd ud i skoven, hvor der vinteren igennem var arbejde nok til dem alle. Når hele denne styrke var draget af sted kunne byen få et underligt præg af forladthed. Koner og børn blev naturligvis i byen og måtte sørge for sig selv, så godt de kunne i vintermånederne. Byens indbyggere var da næsten ene kvinder og børn. De fleste mænd blev gerne i skoven til hen ad foråret, da savmøllerne igen kunne tage deres virksomhed op, og i den lange tid kom mændene kun ind til byen en eller to gange.

Lige så underligt et præg byen om vinteren fik ved sin mangel på mænd lige så sælsomt et præg havde de store skovlejlre ved deres mangel på kvinder. Men der var noget romantisk ved den tilværelse, mændene om vinteren førte i de store skove i disse skovlejlre. Mellem den arbejdsflok, som her samledes, mødte man mænd fra mange folkeslag på jorden og tungemålene lød i blandet virvar. Her var en flok, som talte dansk, hist en, som talte polsk, så igen en anden, som talte svensk, fransk, tysk eller engelsk osv.

Og når de om aftenen efter endt arbejde i skoven samledes om de store ildsteder i den store "logshanty", da slog igen mændene af de forskellige folkefærd sig sammen i flokke, hvert folk for sig, og så gik det løs med at fortælle historier for hverandre fra hjem landet eller man stemte op i sang og lod tonerne til danske, franske, polske og tyske folkesange i blandet kor rulle ud i den store skov, til stor skræk for skovulvene, der kom frem fra deres skjul og svarede med tuden tilbage på sangen. Hvor kunne en sådan lejr ikke tage sig eventyrlig ud inde i den store urskov. Den dannede en hel samling af bygninger, hvortil emnet var taget af skovens træer. Der var bygninger til stald for dyrene, okser og heste eller muldyr, der var forrådshus, køkken, spisestue, smedje og den store "shanty" til opholdssted for mændene, når de ikke arbejdede og hvor de også sov om natten.

² Nibevej 164

Klokken 6 eller 7 om morgenen gik man i lag med arbejdet. Nogle fældede træer i "logs" og andre igen læssede disse på slæder for med okser eller heste at føre dem ned til floden. Det er næsten utroligt hvor stort et læs "logs" et par okser eller heste kunne slæbe af sted med hen ad den glatte isvej, lavet i det øjemed indtil 5000 fod siger man, men det er næsten lige så utroligt, at man kunne få så mange fod tømmer stablet på en slæde.

Når alle mænd i en sådan skovlejr var i virksomhed, kunne larmen fra savenes hvislen og øksernes klang høres flere mil omkring i den store skov. Skovulven og bjørnen trak sig skræmt tilbage til deres skjulesteder, som anede de, at deres gamle hjem, den store stille skov var bleven gæstet af magter, der snart ville gøre dem husvilde, så kun et af to var tilbage for dem, enten at vandre bort til andre mere fredlyste egne eller også gå til grunde med skoven. Om middagen samledes alle mænd ved "campen" til måltid. Øksen blev slevet og saven fileet og så toges der igen fat på arbejdet, der fortsattes til om aftenen silde. Dag ud og dag ind gik på denne måde, ind til vinteren var til ende.

Kristen Sørensen og skovarbejdet

For Kristen Sørensen fik skovarbejdet en dag en brat ende. Herom skrev han følgende:

Lørdag den 10. februar 1883 vil blive en mærkedag for mig under mit livs vandring hernede, og Gud alene ved, om jeg skal have den del mere til gode af samme slags. Kanske jeg har mange og måske endnu meget strengere tilbage. Jeg hyrede mig ud til at gå i skoven den 16. december 1882 for en mand ved navn John Hansen i Freeland 18 mil vest for Saginaw. Jeg og en anden mand ved navn Meidel Dicken blev sat til at save, hvilket er temmelig hårdt arbejde, og gik det hele godt da jeg havde et temmelig godt helsen. Vinteren var meget hård både med frost og sne, og lige på den tid jeg blev slået, var der imellem 3 og 4 fod sne på jævn jord. Den skæbnesvangre 10. februar oprandt, dog uden at vide, at denne dag ville bringe ulykke med sig forinden aften. Men jeg må sige som digteren Inge-mann: "Dog ingen kender dagen, før solen går ned". Jeg savede den dag som sædvanlig. Vi havde 2 træer, der stod lige tæt op mod hinanden. Det ene stort, det andet lille.

Vi savede nu det store ned først, men i faldet ramte det toppen af det lille træ og bøjede omtrent til jorden, og det brækkede samtidig halvt over. Men nu ville det at noget af toppene brækkede, hvorved det lille træ løsrev sig fra det store og kom tilbage med en sådan kraft, at den ubrækkede del af træet brækkedes. Stykket, der knækkede af, var omtrent 30 fod lang og en 6 á 8 tommer i gennemsnit. Jeg kunne ikke komme væk fra den tids nok på grund af sneens ualmindelige dybde, - nemlig 3 á 4 fod og jeg fik det afbrækkede stykke lige i hovedet med den virkning, at jeg sank bevidstløs til jorden. Min kammerat ilede mig nu til hjælp. Han har selv fortalt mig, at dengang han så mig efter slaget, troede han at jeg var død, da han ikke mærkede noget liv. Blodet løb ud af næse og mund. Han kunne ikke bære mig hen til campen alene hvorfor han kaldte på nogle arbejdsfolk, der arbejdede i nogen afstand fra os. Ved deres tililende hjælp blev jeg båret til campen kun ½ mil fra, hvor jeg arbejdede.

Efter at have været bragt ind til campen blev der øjeblikkeligt sendt bud til Freeland efter lægen. Freeland var omtrent 6 mil fra campen. Han ankom så hastigt som muligt, efter hvad jeg blev fortalt, da jeg på den tid ingen forstand havde, og heller ingen fik forinden 3½ dag efter, at jeg blev slået. Han eksaminerede hovedet og udtalte om sin overbevisning, at det ville være en nødvendighed at skære hovedskallen åben for at frelse mit liv. Det blev ham Gud være lovet nægtet. Der blev sendt bud til Saginaw City inden aften.

Jeg forglemte at skrive, at jeg blev slået om eftermiddagen imellem kl. 2 og 3. En læge ved navn Ostrom ankom til campen hen ad aften. Hans mening var forskellig fra den anden læge. Han ville nemlig ikke have hovedskallen opereret forinden han så, at det var absolut en nødvendighed. Anden dags morgen, søndag den 11. februar, blev jeg sendt til Saginaw City af en mand fra Freeland. Jeg blev bragt til Niels Nielsen hos hvem jeg fik kosten hos forinden jeg gik til skoven. Jeg har nu været der i to år. Vognen jeg kørte i var dækket med tæpper ovenover og i bunden lagt varme mursten for at holde mig varm. Ankomsten hertil blev jeg straks bragt til sengs. Lægen ordinerede da at et vådt stykke dyppet i koldt vand skulle lægges om mit hoved, samt at det skulle skiftes i det mindste hver halve time, så at det ikke skulle blive varmt. Denne kur blev holdt ved lige i samfulde 4 uger. Lægeregnin-gen beløb sig da til 40 dollar. Medicin for samme tidsrum 5 dollar og 65 cent. For at skifte klude og give mig medicin måtte jeg hyre en mand under sygdommen. Niels Nielsen vågede over mig. Det vil

sige om natten. Han tog 1½ dollar om dagen for kost og for at pleje mig for 29 dage. Jeg var så medtaget, at jeg ikke kunne passe mig selv. Jeg kom til min forstand tirsdag aften den 13. februar. Jeg antog ikke, at jeg kunne leve, da jeg følte mig så dårlig. Læge Ostrom havde udtalt, da han så mig, at jeg ikke levede undtagen ved et særegent under. Han fortalte mig, da jeg igen var kommet til min forstand, at jeg kun var en ud af et tusinde, der ville have overlevet at sådant slag.

Under min sygdom var mine tanker i gamle Danmark mange gange fjernt over havet hjemme hos mine kære søskende. Tiden var ofte påfaldende lang. Når et menneske ligger i streng sygdom ude mellem fremmede, da dukker gamle erindringer op, at det var dejligt at have et hjem og en moder. Jeg må give digteren ret, når han siger: "Tidlig mistede jeg min moder, ak det gjorde mig så ve. Danmark er min anden moder, skal jeg mere min moder se?". Dog tiden læger alle sår, siger et gammelt ordsprog. Deri har det ret. Jeg føler nu Gud ske lov og tak lige så godt tilpas som før slaget. Hele min udgift i de 4 uger var 95 dollar og 65 cent. Det var til lægen i Freeland 3 dollar og til manden, der kørte mig til Saginaw 3 dollar.

Når jeg regner alt dette, som jeg kunne have tjent i den tid jeg var syg og så alt det jeg havde udbetalt, da vil det beløbe sig til 200 dollar. Jeg takker Gud for, at jeg er frisk og rask nu. Hvor elendigt ville det ikke have været for mig, om jeg var blevet slået til krøbling på livstid, da ville jeg meget hellere være iblandt de dødes tal. Hermed vil jeg slutte med det bekendte vers:

*Derfor kun fremad i Jesu navn
så går det hjemad tillige
da er hver glæde og hvert et savn
en trin på vor himmelske stige.*

Kristen Sørensen på højskole

Efter at have overstået sygdommen kom Kristen Sørensen på rekreation på den nyopførte Ashland højskole i Michigan. Den var blevet grundlagt af pastor H. J. Pedersen i 1882. De to lærere, der fik betydning for ham, var skolens forstander og Kristen Østergaard. Sidstnævnte havde i to vintre gået på Askov højskole og var af forstander Ludvig Schrøder sendt til Amerika for at oprette nye højskoler i Staterne. Kristen Østergaard blev senere forstander for den første højskole i Støvring.

På Ashland højskole blev Kristen Sørensen stærkt grebet af det grundtvigske livssyn. Efter endt ophold på højskolen tog han til Chicago, hvor Kristen Sørensen havde forskelligt arbejde. Han kom i forbindelse med den danske menigheds betydeligste mænd, der opfordrede ham til at blive lærer. I 1888 var forstander for Ashland højskole pastor H. J. Pedersen rejst til Tyler i Minnesota. Byen havde navn efter en ekspresagent, der hed Tyler og som ejede et stykke land i nærheden. Byen var blevet grundlagt i 1879. Det var det år Chicago Northwatern Jernbanekompagni satte Syd Dakota banen igennem til disse egne. De første danske, der var kommet til området, var i 1879.

Danebod kirke i Tyler

Pastor H. J. Pedersen udvalgte et sted i nærheden af Tyler, hvor han kunne få sin anden højskole. Valget faldt på en plads ved Lake Benton søen, der ligger ca. 1 km fra Tyler. Jorden var af det danske kirkesamfund skænket til kirke og skole. Her byggede han skolen, der fik navnet; "Danebod Højskole". Efter at have opført skolen opfordrede pastor H. J. Pedersen menigheden til at bygge en dansk friskole i nærheden. I løbet af kort tid blev der skaffet ca. 700 dollar og skolehuset blev rejst. Foruden en hyggelig skolestue var der et lille værelse for en ugift lærer, og skolen var velforsynet med kort og bøger. I 1899 måtte der bygges til og ansættes en lærer mere, så der blev to skolestuer, som tilsammen havde plads til 60 – 70 elever.

Det var formentlig Danebod højskoles forstander, der i 1889 fik Kristen Sørensen til at søge stillingen. I 1896 besøgte hans gamle lærer Kristen Østergaard skolen. Han skrev herom følgende: "De har for tiden en dygtig og nidkær lærer i Kristen Sørensen, som er en af Ashlands højskoles første elever. Han underviser i dansk om formiddagen og i engelsk om eftermiddagen i 10 måneder om året. Det er forholdsvis få, der bærer de fleste udgifter ved skolen, men i denne som i mange andre henseender er Danebod friskole lig sine forbilleder i Danmark. Undervisningsmåden såvel som børnenes livlige og

opvakte udseende minder mig stærkt om de bedste friskoler, jeg havde set i Danmark. Ja, jeg kan næppe nævne nogen skole, hvor jeg i det hele har fået et bedre indtryk end her".

Hjem til Danmark igen

I 1902 rejste Kristen Sørensen i anledning af faderens død tilbage til Danmark. Samme år opsagde han stillingen ved skolen. Kristen Sørensen var et par år hjemme, inden han tog tilbage til Amerika. Han blev ansat som timelærer ved Danebod Højskole. Kristen Sørensen blev meget afholdt af højskoleeleverne. Han førte korrespondance med flere af dem efter at han var rejst hjem. Et par af hans elever, der havde været på familieophold i Danmark, afsluttede besøget med at se til deres gamle lærers grav på Godthaab kirkegård.

New York set fra Hellig Olav 1910³

I efteråret 1913 kom Kristen Sørensen med det danske udvandrerskib "Hellig Olav" tilbage til Danmark. Det var formentlig Kristen Sørensens hensigt at rejse tilbage til Amerika, men på grund af første verdenskrig blev han hjemme.

Et par år var han vikar ved Bislev friskole. Den blev oprettet af en gårdejer fra Holmager som skole for sine egne og naboens børn. Senere var Kristen Sørensen vikar på forskellige skoler i omegnen af Øster Hornum. I 1924 bosatte han sig i Godthaab. Han købte hus på Ridemandsmøllevej (nr. 13) og havde Kirstine Jensen som husbestyrerinde.

Kristen Sørensen døde den 26. marts 1944. Han blev 87 år gammel.

³ © Handels- og Søfartsmuseet, Kronborg